Turkiya va Gretsiyaning sharqiy o‘rta yer dengizidagi geosiyosiy raqobati

Majidov Kamronbek Ubaydullo o’g‘li

magistrant

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti,Toshkent,O‘zbekiston

kamronshohmajidov@gmail.com

Annotatsiya. Tezisda Turkiya va Gretsiya o‘rtasidagi Sharqiy O‘rta yer dengizidagi geosiyosiy raqobatning tarixiy ildizlari, huquqiy va energetik jihatlari hamda xalqaro xavfsizlikka ta’siri tahlil qilinadi. Muallif fikricha, bu raqobat ikki davlatning ikki tomonlama nizosi doirasidan chiqib, mintaqaviy va global kuchlar manfaatlari to‘qnashadigan murakkab geosiyosiy tizimga aylangan.

Kalit so‘zlar: Sharqiy O‘rta yer dengizi, Turkiya, Gretsiya, geosiyosat, eksklyuziv iqtisodiy zona, «Mavi Vatan», UNCLOS, energetika xavfsizligi, NATO.

Kirish. Sharqiy O‘rta yer dengizi Yevropa, Osiyo va Afrika tutashgan strategik hudud bo‘lib, muhim dengiz yo‘llari va yirik uglevodorod zaxiralariga ega. XXI asrda Levant havzasida (Zohr, Leviafan, Afrodita konlari) gaz konlarining topilishi mintaqadagi raqobatni keskinlashtirdi. Turkiya va Gretsiya NATO a’zosi bo‘lishiga qaramay, ular o‘rtasidagi ziddiyatlar ittifoqning janubi-sharqiy qanotidagi barqarorlikka tahdid solmoqda. Tadqiqotning maqsadi — ikki davlat o‘rtasidagi raqobatning asosiy omillarini aniqlash va uning rivojlanish istiqbollarini baholashdir.

Huquqiy nizolar. Kelishmovchiliklarning markazida kontinental shelf va eksklyuziv iqtisodiy zona (EIZ) masalalari turibdi. Gretsiya 1982-yilgi BMTning Dengiz huquqi konvensiyasiga (UNCLOS) tayanib, orollar ham to‘liq dengiz zonalariga ega ekanini ta’kidlaydi. Turkiya esa konvensiyaga qo‘shilmagan holda, adolatli taqsimot va materik qirg‘og‘i tamoyilini ilgari suradi.

Doktrinaviy asos. Turkiyaning «Mavi Vatan» konsepsiyasi dengiz hududlarini milliy xavfsizlik va strategik chuqurlik nuqtai nazaridan ko‘radi. Bu yondashuv Gretsiya va Kiprning huquqiy pozitsiyalari bilan to‘qnashadi.

Energetika va ittifoqlar. 2019-yilda Turkiya va Liviya o‘rtasida dengiz yurisdiksiyasi zonalarini chegaralash to‘g‘risidagi memorandum imzolandi. Bunga javoban Gretsiya, Misr, Isroil va Kipr hamkorligi, Sharqiy O‘rta yer dengizi gaz forumi hamda EastMed loyihasi atrofidagi kelishuvlar faollashdi. 2020-yilgi «Oruç Reis» tadqiqot kemasi atrofidagi inqiroz ziddiyat harbiy to‘qnashuv darajasiga yaqinlashishi mumkinligini ko‘rsatdi.

Tashqi omillar. Yevropa Ittifoqi, AQSH, Rossiya, Fransiya va Misrning mintaqadagi manfaatlari raqobatni ko‘p qatlamli qiladi. Kipr muammosi esa ziddiyatning doimiy manbai bo‘lib qolmoqda.

Yumshash tendensiyalari. 2023-yildan boshlab, xususan, o‘sha yilgi Afina deklaratsiyasidan so‘ng, ikki davlat o‘rtasida diplomatik muloqot faollashdi, ammo asosiy huquqiy nizolar hal etilmagan.

Xulosa. Turkiya va Gretsiya raqobati huquqiy, energetik va xavfsizlik omillarining o‘zaro bog‘liqligi bilan izohlanadi. Nizoning uzoq muddatli barqaror yechimi ikki tomonlama muzokaralar, xalqaro huquq normalariga tayanish va mintaqaviy energetika hamkorligini kengaytirishni talab qiladi. Bu jarayon Sharqiy O‘rta yer dengizidagi umumiy barqarorlik uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. United Nations Convention on the Law of the Sea. 10 December 1982.

2. Memorandum of Understanding between the Government of the Republic of Türkiye and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean. 27 November 2019.

3. Athens Declaration on Friendly Relations and Good-Neighbourliness between Greece and Türkiye. 7 December 2023.